

POMELNICUL MĂNĂȘTIRII BISTRIȚA „O ALTFEL DE ISTORIE A MOLDOVEI”

POMELNICUL BISTRIȚA MONASTERY „A DIFFERENT HISTORY OF MOLDOVA”

Son Rareș BÂRSAN, Diana SÎRBU, Paul IAUTĂ¹

Abstract: *Bistrița Monastery occupies a special place among the hearths of Orthodox faith and Romanian culture that ennoble the past of this country, being among the oldest buildings the voivodes founded, sheltering lordly bones and unforgettable deeds from the history and spiritual life of our people. According to tradition, the beginnings of the monastic community in the hearth of Bistrita in Neamț date back to the reign of Petru I Mușat, towards the end of the 14th century, endowed by Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș. After the Law of Secularization of Wealth was introduced in December 1863, the "era of worship" of Bistrița Monastery ended, opening a slow but necessary action of rebirth and reconstruction due to which the ancient Musatine foundation became again the hearth of culture and of the old Orthodox life, thoroughly integrated in the history of the country and in the spiritual life of the Romanian people. During the First World War, a field hospital operated in Bistrita, then it was transformed into an orphanage. In 1948, the Bistrița treasury left for the National Bank, but only part of it reached Bucharest, the other part getting lost on the way. The communist period was also marked by a real general restoration of the monastery and after 1986 and, especially, after the Revolution, the monastery regained its true mission of monastic settlement. Bistrița Monastery was a strong and fruitful hearth of Romanian spirituality and medieval culture.*

Keywords: *Bistrița monastery, diptych, the royal necropolis.*

Ținut în care viața omenească își are obârșia din timpuri străvechi, mărturie stând pentru aceasta uneltele făurite cu zeci de mii de ani în urmă de către omul primitiv din împrejurimile Ceahlăului și Bicazului sau așezările dacice de pe culmile împădurite, străjere cursului Bistriței, valea râului moldovenesc este una dintre numeroasele regiuni ale țării noastre care își continuă multimilenara istorie în ritmul vijelios al prefacerilor contemporane.

Dincolo de „târgul Pietrii”- denumire sub care documentele medievale înțeleg pitorescul oraș modern Piatra Neamț - panglica cenușie a șoselei, învecinată cu aceea argintie a apei, apucă calea de miazănoapte și, după câțiva kilometri străbătuți din orașul de la poalele Pietricicăi, drumetul se apropie de satul Bistrița și, totodată de un popas în timp. Aici, spre dreapta, dezvăluindu-se treptat, se află locul unde acum mai bine de cinci sute de ani s-a înălțat lăcașul ce avea să treacă prin veacuri cu numele aidoma celui purtat de mult cântatul râu al Moldovei de apus.

¹ Studiu realizat de elevii Bârsan Son Rareș, Diana Sîrbu, Paul Iaută pentru concursul „Cultură și civilizație în România” – iunie 2019, împreună cu profesorii Xenia Sîrbu și Mihai Apopei, Liceul „Carol I Bicaz” (Etapa națională a concursului, Iași, 2019).

Din șosea, ulița largă a satului îndrumă pașii spre o fundătură de la poalele obcinelor acoperite cu păduri, încheindu-se în fața turnului de la intrarea mănăstirii Bistrița. Odată trecută poarta, noului venit i se oferă priveliștea încântătoare a unei incinte de dimensiuni potrivite în care, din primăvară până în toamnă, se îmbină verdele crud al ierbii, culorile vesele ale florilor și albul mai puternic sau mai stins al clădirilor, în mijlocul cărora se ridică, din veacul al XVI-lea, simplă, severă și totuși nespus de armonioasă în proporții, biserica mănăstirii.²

Bistrița, care în slavonă înseamnă „apă repede”, este una dintre cele mai vechi ctitorii mușatine ce se află de secole zidită pe valea unui pârâu mărginit la răsărit de pădurile de molid ale Cetățuui, la apus, de platoul lui Petru Rareș și de muntele lui Simon, ce a adăpostit încă din veacul al XIV-lea sihaștri nemțeni, iar la nord, de culmile domoale ale Obcinei Ciprianei.

Mănăstirea Bistrița, zidită de domnitorul Alexandru cel Bun în anul 1406, este o mănăstire ortodoxă din județul Neamț. Mănăstirea se află în satul Bistrița, din comuna Alexandru cel Bun, și are o foarte mare valoare istorică și arheologică.

Fiind situată la aproximativ 8 kilometri mai spre vest de orașul Piatra Neamț, în comuna Viișoara - Alexandru cel Bun, mănăstirea a dăinuit timp de peste șase veacuri la adăpostul pădurilor ce o acoperă, înfruntând, ca toate lăcașurile noastre de credință și cultură, greutățile și încercările istoriei.

Mănăstirea Bistrița ocupă un loc deosebit între vetrele de credință ortodoxă și de cultură românească ce înnobilează trecutul acestei țări, numărându-se printre cele mai vechi ctitorii voievodale, adăpostind oseminte domnești și fapte de neuitat din istoria și viața spirituală a poporului nostru.

Mănăstirea Bistrița - scurt istoric

Potrivit tradiției, începuturile obștei monahale din vatra Bistriței nemțene se așează în vremea domniei lui Petru I Mușat, spre sfârșitul secolului al XIV-lea, când s-a ridicat aici o micuță biserică de lemn, prin purtarea de grijă a ieromonahului Pafnutie. În anul 1402, pe locul biseriței de lemn, domnitorul Alexandru cel Bun a zidit, o minunată biserică de piatră. Locașul de peste 30 de metri lungime, cu pronaos, gropniță, naos și altar, a fost zidit și cu gândul de a-i folosi acestuia ca loc de îngropare.

Mănăstirea Bistrița ocupă un loc important în sistemul religios și instituțional creat de Alexandru cel Bun, potrivit documentului din 7 ianuarie 1407, emis de către mitropolitul Iosif Mușat, prin care acest lăcaș era pus pe picior de egalitate cu Mănăstirea Neamț, stabilindu-se o conducere comună a acestor doua așezăminte, în persoana preotului chir Domentian:

„Prea Sfințitul Mitropolit chir Iosif al Moldovlahiei, cu bunăvoința lui Dumnezeu și a Preacuratei lui Maici și a sfintei Lui Înălțări, mănăstirea vladiciei mele,

² Răzvan Theodorescu, *Mănăstirea Bistrița*, ed. Meridiane, București, 1966, pp.5-6.

Io Alexandru Voievod, domn al Țării Moldovei, și am dat această mănăstire mai înainte zisa popii chir Domentian, de asemenea și Manastirea Uspeniei (Adormirea) Preacuratei Născătoare de Dumnezeu cea de la Bistrița, ca să fie aceste mănăstiri nedespărțite una de alta, pentru că sunt amândouă ale vladiciei mele.”³

Alexandru cel Bun a înzestrat Mănăstirea Bistrița cu numeroase sate și moșii. Printr-un hrisov din 6 ianuarie 1411, mănăstirea primește două sate și Biserica de la Bohotin, împreună cu zece butii de vin, zece "coloane de grau" și tot atâtea postavuri de Cehia, în fiecare an. Acestea se mai adaugă și multe altele, precum vămile de la Bârlad și Tazlău, iar în timpul lui Ilie Vodă și pe cea de la Bacău.

În anul 1418, doamna Ana a fost înmormantată sub lepedea din gropnița bisericii, iar la 1 ianuarie 1432 a fost adus și Alexandru cel Bun, în mormântul de lângă aceasta. Spre sfârșitul secolului, prin anul 1498, Sfântul Ștefan cel Mare se trece și el pe lista ctitorilor acestui sfânt locaș de rugăciune. El a ridicat o impunătoare clopotniță cu paraclis, după cum aflăm din inscripția votivă, așezată pe peretele sudic al construcției:

„Evlaviosul și de Hristos iubitorul Io Ștefan Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod, a zidit această clopotniță și biserica așezată într-însa, întru numele Sfântului Mucenic Ioan cel Nou din Cetatea Albă, pentru rugăciunea sa și a Doamnei sale, Maria, și a copiilor lor, în anul 7006 (1498), și tot în anul acela le-a și săvârșit, în luna lui septembrie, 13 zile.”

Următorul ctitor al Bistriței este Petru Rareș care, în toamna anului 1538, a trebuit să părăsească țara, invadată de ienicerii lui Soliman Magnificul. Părăsit de toți cei ai săi, fiul Sfântului Ștefan cel Mare a găsit adăpost la Mănăstirea Bistrița.

„Am fugit și am ajuns la Mănăstirea Bistrița și, intrând în biserică, am căzut la pământ înaintea sfintelor icoane și mult am plâns, așîșderea și egumenul și tot soborul plângea împreună cu mine, cu fierbinți lacrimi. Și am dat făgăduința lui Dumnezeu și Prea Curatei lui Maici că de mă voi întoarce iarăși la scaunul meu cu bine și biruitor, atunci din temelii voi înnoi sfânta mănăstire a Adormirii Prea Curatei Fecioare. Și mi-am adus aminte de făgăduința mea și îndată, trimițând, am reînnoit și din temelie am zidit acest hram, făcând împrejur și zid și l-am înfrumusețat și pe dinăuntru și pe dinafară.”⁴

Lucrările realizate de Petru Rareș la Mănăstirea Bistrița s-au întreprins între anii 1541-1546. Petru Rareș a refăcut zidul de incintă, cu turnul de la intrare, unde a amenajat un mic Paraclis cu hramul Sfântul Ierarh Nicolae, a refăcut casa domnească, pe care a împodobit-o cu frescă și a extins paraclisul din clopotnița ridicată de Ștefan cel Mare, adăugându-i o navă susținută de elegante arce de zid. Tot lui Petru Rareș i se datorează și clădirea de piatră din colțul sud-vestic al incintei, unde a funcționat, până în secolul al XIX-lea, o școală domnească și care găzduiește astăzi muzeul mănăstirii.

³ *Mănăstirea Bistrița, scurt istoric*, arhimandrit Luca Diaconu, pp.1-14.

⁴ *Ibidem*, p. 6

Contribuția lui Petru Rareș la refacerea bisericii mari o găsim amintită în documentul din 1546, în care se menționează: „am înnoit din temelie sfânta mănăstire”. Petru Rareș, vorbind de „înnoirea mănăstirii”, s-a referit la întregul ansamblu de lucrări executate aici, deoarece actuala biserică a fost zidită de Alexandru Lăpușeanu, după cum rezultă din inscripția fixată în peretele sudic, sub o superba stemă a Moldovei: „Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, s-a zidit această biserică din Mănăstirea Bistrița, unde este hramul Adormirii Precistei și Prea Binecuvântatei Stăpânei noastre, Maica Domnului și pururea Fecioara Maria, în zilele blagocestivului și de Hristos iubitorul, Io Alexandru Voievod, fiul lui Bogdan Voievod, în anul 7062, luna mai în 26 zile (1554).”⁵ Cel de-al patrulea ctitor al Bistriței, Alexandru Lăpușeanu, a consolidat biserica în 1561 și i-a adăugat un pridvor, aducând și pictori venețieni pentru zugrăveala interioară (din care se mai păstrează câteva fragmente).

Printre ultimele danii cunoscute este și cea de la 17 ianuarie 1592, prin care Aron Tiranul întărea Bistriței posesia stupinei de la Fondoiu, precum și cea făcută de Ștefan Răzvan Voievod, în anul 1595, prin care dăruia mănăstirii o braniște și satul Roznov.

Safta, doamna și soția domnitorului lui Gheorghe Ștefan, schimbă soarta Mănăstirii Bistrița la anul 1677, închinând-o, prin Patriarhul Ierusalimului, bisericii Sfântului Mormânt. A urmat astfel un lung șir de ani de înstrăinare și nechibzuită gospodărire.

În urma evenimentelor din 1821, toate construcțiile ansamblului monahal de la Bistrița au avut de suferit de pe urma incendiilor. Chiar în biserică mănăstirii au avut loc adevărate lupte între turci și eteriști. Mormintele ctitorilor au fost profanate și numeroase manuscrise, broderii și obiecte de cult au dispărut. Călugării s-au ascuns în pădure cu o parte dintre icoane, dar tot nu i-au putut împiedica pe greci să despoaie de aur și pietre prețioase icoana Sfintei Ana. Atunci, toate construcțiile au avut de suferit de pe urma incendiilor, au fost profanate mormintele ctitorilor și au fost jefuite numeroase manuscrise, broderii și obiecte de cult.

Doar măsurile adoptate de Alexandru Ioan Cuza au determinat plecarea călugărilor greci de aici. După aplicarea Legii secularizării averilor din decembrie 1863 a luat sfârșit și „epoca de închinare” a Mănăstirii Bistrița, deschizându-se o lentă dar necesară acțiune de renaștere și reconstrucție datorită căreia străvechea ctitorie mușatină a redevenit vatra de cultură și de viața ortodoxă de altădată, temeinic integrată în istoria țării și în viața spirituală a poporului român.

Măsurile adoptate de Alexandru Ioan Cuza, odată cu aplicarea Legii secularizării averilor mănăstirești din decembrie 1863, au determinat plecarea călugărilor greci de la Bistrița. S-a deschis astfel o perioadă de renaștere și reconstrucție, datorită căreia vatra de cultură și Ortodoxie de altădată a reînviat încetul cu încetul.

⁵ *Ibidem.*

În Primul Război Mondial, la Bistrița a funcționat un spital de campanie în care peste opt sute de răniți au fost îngrijiți, spital care a fost transformat mai apoi în orfelinat pentru copiii rămași orfani. În 1932, la comemorarea a 500 de ani de la adormirea „părintelui Moldovei”, au fost deshumate osemintele ctitorilor și reșezate în gropniță sub două bolți de piatră.

În 1948 tezaurul Bistriței a plecat spre Banca Națională, însă la București a ajuns doar o parte din el, cealaltă parte pierzându-se pe drum.

Perioada comunistă a fost marcată și de o adevărată restaurare generală a mănăstirii: între 1967 și 1968 s-a refăcut turnul de la intrare, cu camera străjerilor și paraclisul „Sfântul Nicolae”; în următorii doi ani s-a restaurat turnul-clopotniță zidit de Ștefan cel Mare la 1498; peste doi ani s-a decupat și consolidat fresca paraclisului aceluiași voievod; între 1971 și 1975 s-a restaurat complet biserica mănăstirii, care a și fost acoperită cu tablă de cupru, iar zidul de incintă a fost consolidat; între 1980-1982 s-a refăcut casa domnească a lui Alexandru cel Bun; între 1982 și 1983 s-au restaurat casele egumenești; între 1983 și 1984, s-a refăcut Școala Domnească a lui Petru Rareș, în care se află actualul muzeu, și s-a amenajat noua trapeză.

Începând cu 1986 și, mai ales, după Revoluție, mănăstirea și-a recăpătat adevărata misiune de așezământ monahal. Din anul 2009, stareț al Mănăstirii Bistrița este arhimandritul Luca Diaconu.

Mănăstirea Bistrița a fost o puternică și rodnică vatră de spiritualitate și cultură medievală românească, până spre mijlocul veacului al XVIII-lea, când, în anul 1677, Doamna Safta, soția voievodului Gheorghe Ștefan, închină mănăstirea Locurilor Sfinte - Patriarhiei Ierusalimului, inaugurând o lungă epocă de înstrăinare și nechibzuită gospodărire, când s-a pierdut și cea mai mare parte din patrimoniul care mai rămăsese.

În anul 1932, când s-a împlinit o jumătate de mileniu de la stingerea din viață a lui Alexandru cel Bun, au fost deshumate osemintele ctitorilor și reșezate pe latura nordică a gropniței sub două bolți de piatră. Tot atunci, Mănăstirea Bistrița a fost gazda unei ample serbări naționale, omagiu peste ani adus celui care a intrat în istoria țării sub numele de "părintele Moldovei".

O manifestare similară a avut loc și la sfârșitul anului 1982, la 550 de ani de la moartea ctitorului, când slujba parastasului a fost oficiată de Înalț Prea Sfințitul Teoctist, pe atunci Mitropolit al Moldovei și Sucevei, devenit mai apoi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, și s-a sfințit statuia în marmură albă a lui Alexandru cel Bun, opera remarcabilă a sculptorului Gir Rădulescu, situată lângă biserică pe latura de sud.⁶

Incinta mănăstirii are o forma patrulateră, fiind protejată de ziduri puternice de piatră, cu o înălțime inițială de aproximativ patru metri, prevăzute cu metereze și drum de strajă ce se desfășoară pe toata lungimea lor. Intrarea principală e situată pe latura sudică și este arcuită sub un turn cu trei nivele: o încăpere cu bolta semi-circulară, sprijinită pe două arce în ogivă la parter, un paraclis închinat Sfântului Ierarh Nicolae

⁶ Mărturia orală a preotului Vasile de la mănăstirea Bistrița.

la primul etaj și o cameră la etajul superior, destinată probabil corpului de gardă ce străjuia accesul în mănăstire. Paraclisul nu este pictat și se pare că nici nu a avut zugrăveli anterioare, întreaga atmosferă interioară fiind creată de un frumos iconostas din secolul al XVIII-lea.

Atât zidul de incintă cât și turnul de la intrare se datorează lui Petru Rareș (în perioada 1541-1546), construcțiile similare din vremea lui Alexandru cel Bun, care au fost descoperite cu prilejul cercetarilor arheologice din 1972-1977, fiind distruse de tunurile lui Soliman Magnificul în 1538. Zidul de incintă a mai fost reparat și consolidat în 1777, de fața sa interioară sprijinindu-se vechile chilii, după cum dovedesc urmele de tencuială păstrate pe latura nordică.

În partea de miazănoapte a incintei se află turnul-clopotniță zidit de Ștefan cel Mare în 1498, după victoria de la Codrii Cosminului obținută asupra regelui polon Ioan Albert. Baza acesteia reprezintă aproape jumătate din înălțimea totală a turnului, care are forma unei prisme dreptunghiulare cu laturile de lungime egală. Doar contraforturile ce sprijină colțurile bazei întrerup linia continuă a zidurilor, fiind construite cu o copertină intermediară din piatra de talie. Comunicația dintre cele trei nivele ale turnului se asigură atât prin clădirea anexă, cât și printr-o scară exterioară, fiecare etaj având propria sa intrare.

Alături de Slatina, biserica de la Bistrița constituie cea mai mare și impunătoare ctitorie a lui Alexandru Lăpușneanu. Ca plan și dimensiuni se apropie foarte mult de Mănăstirea Probota a lui Petru Rareș, având între naos și pronaos încăperea gropniței și o singură turlă deasupra încăperii principale. Absidele laterale, ca și cea a altarului, au forma poligonală, cu câte cinci și respectiv noua fețe, acoperite cu fride alungite. Câte o pereche de puternice contraforturi sprijină colțurile fațadei vestice, arcul transversal al pronaosului și segmentele din dreapta și din stânga absidelor laterale, un singur contrafort aflându-se în axul altarului.

Pridvorul are două uși de acces situate la sud și la nord, încadrate de chenare identice în formă de arc turtit, ca o acoladă abia pronunțată. Intrarea utilizată este cea sudică, deasupra căreia se află stema Moldovei feudale și inscripția votivă originală.

Spre sud-est se află mormântul lui Ivașcu Golescu, mare vornic din Țara Românească, pretendent la tronul lui Petru Cercel, mort în pibegie la 20 decembrie 1584, în timp ce venea în Moldova la chemarea lui Petru Șchiopol. La nord-est se află mormântul atribuit cronicarului Grigore Ureche, mormânt pregătit pentru tatăl său, Nestor Ureche, după cum rezultă din inscripția de pe lespede: „Această groapă s-a gătit și făcut din porunca dumisale Ureche Nestor, marele vornic al Țării de Jos”.

Ușa de trecere în camera mormintelor are un chenar simplu de piatră fără baze ornamentate, împodobit doar cu două baghete din care se desfac ramuri secundare la colțuri. Gropnița, boltită cu un semicilindru transversal, adăpostește cele mai importante morminte, constituind necropola domnească. Într-o nișă nordică, sub o lespede artistic lucrată, se află mormântul Doamnei Ana (Neacșa), prima soție a lui Alexandru cel Bun, mormânt îngrijit de Ștefan cel Mare, după cum rezultă din inscripția pietrei funerare: „Io Ștefan Voievod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării

Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod, am înfrumusețat acest mormânt doamnei Ana, doamna lui Alexandru Voievod, mama lui Ilie Voievod, care s-a strămutat la veșnicele lacăse în anul 6926 (1418), luna noiembrie, 2 în timpul egumenului popa Gigorie.”⁷

În afara acestor morminte, necropola domnească de la Bistrița mai cuprinde - pe latura sa de miazăzi - groapa lui Alexăndrel, primul dintre fiii lui Ștefan cel Mare, după aici în 1494 și lespedea frumos împodobită a Doamnei Maria, soția lui Ștefan Lăcustă, care a trecut în lumea celor dreți la 31 iulie 1542. Mai trebuie amintit că în timpul ultimelor cercetări arheologice s-a mai găsit un mormânt arhieresc, ce se presupune a fi al lui Iosif Mușat, primul mitropolit al bisericii autocefale a Moldovei, ruda apropiată a lui Alexandru cel Bun.

Manastirea Bistrița de Neamt - podoabele si tezaurul

Ca amintire a strânselor legături pe care românii le-au întreținut cu Bizanțul, în prima jumătate a secolului al XV-lea, în spațiul format de trecerea în naos se păstrează Icoana Sfintei Ana, creație a artei bizantine cu o mare valoare istorică, artistică și spirituală.

Icoana făcătoare de minuni este considerată ca dar al împăratului Manuel II Paleologul (1391-1425) și al soției sale Ana, făcută lui Alexandru cel Bun și Doamnei Ana (în 1407) în semn de recunoștință pentru buna primire de care se bucurase fiul lor Andronic în timpul vizitei efectuate de acesta în Moldova. Sfânta icoană a fost purtată prin satele Moldovei în timpul foametei din 1947.

De activitatea cărturărească de la Bistrița se leagă - în primul rând - existența școlii de copişti, pisari și grămăticari care a funcționat aici în secolele XVI-XIX. În primele două decenii ale veacului al XV-lea, monahul Chiril a scris și împodobit cu miniaturi un Tetraevanghel și tot la Bistrița se pare că s-au format vestiții copişti și miniaturiști Paisie și Gavriil Uric, ambii fiind pomeniți în „Pomelnicul” mănăstirii.

La Mănăstirea Bistrița s-au scris și două dintre lucrările fundamentale ale literaturii noastre vechi, datorită cărora au ajuns până la noi, date, fapte și nume de oameni care s-au înscris în istoria țării de la „descălecat” înapoi: „Pomelnicul” început în 1407 și completat până în secolul al XIX-lea și Letopisețul care se referă la perioada 1359-1506, fiind apoi continuat la Mănăstirea Putna.

Pomelnicul Mănăstirii Bistrița

În Biblioteca, atât de bogată a Academiei Române se găsește printre manuscrisele, aparținând fondului slav, Pomelnicul mănăstirii moldovenești Bistrița. Nu există în întreaga istoriografie românească un izvor vechi care să fi fost atât de mult cercetat și folosit ca Pomelnicul mănăstirii Bistrița.

⁷ *Mănăstirea Bistrița, scurt istoric*, arhimandrit Luca Diaconu, p. 2.

Încă din 1879, Dimitria A. Sturdza prezentând manuscrisul într-una din ședințele extraordinare, din iunie, Academiei Române, preconiza publicarea Pomelnicului. Acesta cuprinde date de o deosebită importanță pentru trecutul românesc. Așa e în primul rând șirul celor dintâi domni ai Moldovei începând cu Bogdan; boierimea moldovenească – parte din ea cu aproape întreaga filiație: tată, mamă, fii – începând din vremea lui Alexandru cel Bun; boierii lui Ștefan cel Mare, căzuți în lupta de la Vaslui – li se dă la fiecare numele urmat de supranume, iar la unii și dregătoria pe care o dețineau. Dar cel mai de seamă fapt – până acum necunoscut istoriografiei românești – e repertoriul, extrem de bogat, al rudeniilor de la Kiev, Moscova și din Bizanț ale lui Ștefan cel Mare.

Cel dintâi cercetător al Pomelnicului este cronicarul din prima jumătate a sec. XVIII, Axinte Uricariul. Cea dintâi descriere a Pomelnicului o face Dimitrie A. Sturdza la 27 iunie 1879. Urmează apoi descrierea din 1883 a Episcopului Melchisedec. Apoi Damian Bogdan avea următoarele aprecieri: „cel mai vechi și mai bogat pomelnic din câte cunoaștem.”

Pomelnicul cuprinde actualmente 53 de file. Materialul pe care e scris Pomelnicul e un pergament de o calitate deosebită. Legătura Pomelnicului e cu totul modernă, făcută în pânză cu piele la cotor. Starea de conservare a Pomelnicului e în strânsă legătură cu întrebuințarea lui. Din cauza prea deseii întrebuințări manuscrisul prezintă în unele locuri textul atât de șters încât e cu totul absolut ilizibil. Cerneala cu care s-a scris textul Pomelnicului e cea rădăcinie, o singură dată s-a întâlnit și cerneala albastră. Limba în care s-a scris manuscrisul este cea slavă, în redacțiune medio-bulgară.⁸

Pomelnicul original a fost început în anul 1407, probabil la îndemnul lui Alexandru cel Bun, după ce cele două mănăstiri Bistrița și Neamț au trecut sub oblăduirea unui singur conducător preotul Domentian, căruia i se dă titlul de arhimandrit al amintitelor mănăstiri. Sub Alexandru cel Bun s-au trecut în Pomelnic primii domni ai Moldovei, apoi Alexandru cel Bun cu fratele său Bogdan, doamnele soții ale lui Alexandru și doamnele rude ale aceluiași. Urmează apoi capitolul cu fiii lui Alexandru Iliș și Ștefan. Probabil că în tot acest răstimp s-au trecut și cei dintâi mitropoliți morți, cei dintâi dintre cinurile călugărești și dintre pravoslavnicii creștini precum și cei dintâi boieri ai Moldovei. Epoca următoare e a lui Roman, fiul lui Iliș, deci aproape de jumătatea sec. XV. Urmează apoi domnia atât de bogată în fapte și durată: a lui Ștefan cel Mare. Este prezentă întreaga listă a rudeniilor viitoarei sale soții de la Kiev, doamna Evdochia, rudă de aproape cu Ioan VIII, împăratul Bizanțului. Apoi prin donațiile pe care le-a făcut probabil mănăstirii Bistrița este pomenit și groaznicul țar al Rusiei, Ivan al IV-lea cu întreaga familie. Se ajunge astfel la însemnări din sec. XVI.

Se trece apoi la pomenirea lui Petru Rareș, mama și prima lui soție Maria. Primul dintre copiii lui Rareș e Ștefan voevodul deci însemnarea e din 1551-1552 când

⁸ *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*, publicat de Damian Bogdan, București, 1941, pp.10-24.

el era domn. Este pomenit apoi Alexandru Lăpușneanul. Ultima însemnare e în chirilică românească și ea cuprinde numele hatmanului Grigore Hăbășescu, credinciosul sfetnic al domnului moldovean Ștefan Petriceicu.⁹

În atelierul care a ființat probabil la Mănăstirea Bistrița încă din timpul domniei lui Alexandru cel Bun, s-au lucrat în fir de aur și argint mai multe broderii și veșminte bisericești cu o mare valoare artistică.

Tot în colecția mănăstirii sunt adăpostite obiectele descoperite în 1932 în mormintele primilor ctitori: patul de fier pe care se afla depus cosciugul doamnei Ana și fragmente de catifea și mătase brodată scoase din mormântul lui Alexandru cel Bun. Acestea din urmă au o importanță deosebită pentru istoria portului medieval din această regiune, fiind cele mai vechi resturi cunoscute ale unui costum domnesc din Moldova. Aparținând unei epoci în care influența cultural-artistică bizantină era evidentă în tânărul stat românesc, aceste fragmente subliniază și ele chipul în care fastul de la curtea lui Alexandru cel Bun imita pe acela din Constantinopolul ultimilor Paleologi.¹⁰

Inițiat încă din 1932, Muzeul Mănăstirii Bistrița și-a aflat împlinire în vara anului 1984, cand s-au încheiat lucrările de restaurare a fostei Școli Domnești a lui Petru Rareș. Aici se păstrează un mare număr de icoane din secolele XVI-XVIII, sculpturi și frescă descoperite în timpul cercetărilor arheologice, resturi din veșmintele domnești și alte obiecte din necropola voievodală, monezi de epocă.

O piesă ce reține atenția încă de la intrare este marele clopot dăruit de Ștefan cel Mare în 1494, cu o greutate de aproximativ 800 kg, împodobit cu o inscripție în limba slavonă și o frumoasă stemă a Moldovei, realizată în genul vechilor semne heraldice occidentale.

Rod al trudei unui lung șir de meșteri neștiuți, aduși spre a dura în piatră un semn al marilor veleități voievodale, Bistrița lui Alexandru, a lui Ștefan, a lui Rareș și Lăpușneanu rămâne o neuitată imagine de artă veche românească și mai cu seamă, o filă prețioasă de istorie.¹¹

Mănăstirea Bistrița ocupă un loc deosebit între vetrele monahale românești ce înnobilează trecutul acestei țări, numărându-se printre cele mai vechi ctitorii voievodale, adăpostind oseminte domnești și fapte de neuitat din istoria și viața spirituală a poporului nostru¹².

⁹ *Ibidem*, pp. 24-33.

¹⁰ Răzvan Theodorescu, *op.cit.*, p.31.

¹¹ *Ibidem*, p.32.

¹² *Mărturia orală a preotului Vasile de la mănăstirea Bistrița.*

BIBLIOGRAFIE

- Mănăstirea Bistrița, scurt istoric*, arhimandrit Luca Diaconu
Pomelnicul Mănăstirii Bistrița, publicat de Damian Bogdan, București, 1941
Mănăstirea Bistrița, Răzvan Theodorescu, Ed. Meridiane, București, 1966.
*** *Catalogul documentelor moldovenești*, I, 1387-1620, București, 1989.
*** *Dicționar al limbii române contemporane de uz curent*, București, 1980.
*** *Etnografia Văii Bistriței. Zona Bicaz*, Piatra Neamț, 1973.
Mătasă, C., *Călăuza județului Neamț*, București, 1929.
Idem, *Prin Moldova de sub munte*, București, 1965.
Valea Bistriței și Bicăzului, Scurtu, I., Minuț A., București, 1978.
Descrierea Moldovei, Dimitrie Cantemir, București, 1973.
*** *Județul Neamț. Monografie*, redactor Gh. Dumitroaia, Piatra Neamț, 1995.